

**Hafta 14:****Cumhuriyetin İlk Koalisyonları Dönemi, Sağ ve Sol Siyasetin Ayrışması, 1960'lı Yıllarda Türkiye Siyasetinin Temel Trendleri**

Hatırlanacağı üzere 1961 yılının başlarında yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilmiş ve sivil siyasi yaşama yakın vadede geri dönüleceği duyurulmuştu. Bu süreçte Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) adlarıyla Demokrat Parti'nin siyasi mirasçısı olduğu bilinen iki yeni parti kurulmuştu. Yassıada Mahkemesi süreci sonunda alınan idam kararlarının infazından kısa bir süre sonra ülkede milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Darbe sonrası yaşanan olağanüstü ve askeri vesayet esaslı dönemi sona erdiren 15 Ekim 1961 seçimleri, askerleri memnun etmeyecek ve ordu içerisinde iktidarın sivillere devredilmesinde acele edildiği ve 27 Mayıs müdahalesi ile erişilmeye çalışılan sürecin akamete uğratıldığı görüşünü savunan yani pretoryan rejimler tartışmasında hükmedici rejim olarak adlandırılan modelin hayata geçirilmesi taraftarı olan grupların siyasete yeniden müdahale etme yönündeki isteklerini kuvvetlendirecektir. Seçim sonuçları, lideri ve sembol ismi idam edilmiş, bütün siyasi geçmişi itibarsızlaştırma ve kriminalize etme kampanyasına tabi tutulmuş ve kurumsal varlığına son verilmiş bir parti olarak Demokrat Parti'nin yönetilenler düzeyinde sahip olduğu prestijden fazla bir şey kaybetmediğini, yani darbe öncesi gücünü oy potansiyeli açısından koruduğunu ortaya koymuştur. DP'nin varisleri olan partilerin aldıkları oy toplamı kullanılan oyların yüzde ellisine yakındır. Buna göre CHP %36,7, AP %34,8, CKMP %13,9 ve YTP %13,7 oy alarak seçimi tamamlamışlardır.

Ordu içerisinde Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) olarak bilinen ve 27 Mayıs sonrası giderek sesini daha fazla duyurmaya başlayan radikal cunta, Milli Birlik Komitesi'nin süreci iyi yönetemediğini, DP'nin darbe sürecinden güçlenerek çıktığını, mevcut seçim aritmetiğine bakıldığında yeniden iktidara gelmeye hazır olduğunu ve iktidara gelir gelmez Yassıada mahkemesi sürecinde mahkûm olanlara af çıkararak tüm 27 Mayıs hareketini geçersiz kılacağını ileri sürerek sivil siyasete geçişin ertelenmesi gerektiğini savunuyor ve MBK üzerinde baskısını arttırıyordu. Seçimlerin milli iradeyi yansıtmadığı ve yeni bir darbenin gerekli olduğu söylemini dile getiren SKB mensubu subaylar 21 Ekim Protokolü olarak bilinen bir metin imzalamış ve bu protokolle 25 Ekim 1961'de açılacak olan TBMM çalışmalarına başlamadan yönetime el koymayı kararlaştırmışlardır. Ancak bu protokolün varlığından ordu üst kademelerince haber alınması sonrası Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in başkanlık ettiği ve

24 Ekim'de gerçekleştirilen bir toplantıda siyasi parti genel başkanlarına 21 Ekim protokolünden bahsedilmiş ve muhtemel yeni bir darbenin önüne geçilmesi için SKB'nin çeşitli taleplerine yanıt verecek tarzda vaatleri içeren yeni bir protokol imzalanmıştır. Bu çerçevede İsmet İnönü'nün başbakan olduğu bir hükümetin kurulması, Yassıada mahkûmlarına af çıkarılmaması ve EMİNSU'ların göreve iade edilmemesi koşullarına bağlı olarak SKB'nin ve benzeri cuntaların muhtemel bir darbesinin önüne geçilmiştir.

Nispi temsil esası kabul edilerek yapılan 15 Ekim 1961 seçimlerinin sonuçları seçime giren partilerin hiç birisinin tek başına iktidar olmasına elvermediği için Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez koalisyon hükümeti uygulaması gündeme gelmiştir. 24 Ekim Protokolünde vaat edilen İnönü başkanlığında bir hükümetin kurulması, en fazla oyu almış CHP ile seçimlerden ikinci sırada çıkmış AP arasında bir koalisyonu kaçınılmaz kılmıştır. Her iki parti ve destekçileri açısından istenilir olmaktan uzak görünen bu seçenek, içinde bulunulan konjonktürün dayatmaları gereği zoraki ve gönülsüz bir birliktelik olarak hayata geçirilmiş ve cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti CHP-AP koalisyon hükümeti olarak ortaya çıkmıştır. Uzun ömürlü olamayacağı en başından tahmin edilen hükümet, 1962 yılının Mayıs ayında Af Kanunu tartışmalarının yarattığı gerginliğe dayanamayarak dağılmıştır. I. İnönü Koalisyon Hükümeti'nin bu şekilde sona ermesinin ardından İnönü CKMP ve YTP ile yeni bir koalisyon üzerinde anlaşmış, bu hükümet içerisinde de bileşenlerin uyumsuzluğu ve yeni bir askeri darbe ihtimalinin bertaraf edilmesi arzusu dışında ortak payda yoksunluğu kısa süre içerisinde kendisini göstermiştir. 1961 yılının Kasım ayında gerçekleşen yerel seçimlerde AP'nin oylarının dikkate değer düzeyde artması, koalisyon ortağı olan YTP ve CKMP'nin ise seçimlerde hiçbir başarı kaydedememiş olmaları koalisyonun CHP dışındaki unsurlarına hükümetten çekilmek için aradıkları fırsatı sunmuştur. II. İnönü koalisyonu bu şekilde ortadan kalkınca İnönü bağımsız milletvekillerinin dışarıdan destekledikleri bir azınlık hükümeti kurma yoluna gitmiş fakat bu hükümetin bütçesi 1965 yılının Şubat ayında mecliste reddedilince başbakanlıktan istifa etmiştir. 1965 yılında yapılması beklenen genel seçimlere kadar ülkeyi yönetecek bir hükümetin kurulması ihtiyacı AP listesinden Cumhuriyet Senatosu üyesi seçilmiş bulunan ve hâlihazırda Senato başkanlığı görevini yürütmekte olan Suat Hayri Ürgüplü'ye başbakanlık teklif edilmesi sonucunu doğurmuştur. AP milletvekillerinin ağırlıklı olarak yer aldığı Ürgüplü hükümeti YTP, CKMP ve MP tarafından da desteklenmiş ve 1964

yılında vefat eden Ragıp Gümüşpala'nın yerine AP'nin başına geçmiş bulunan Süleyman Demirel'in tek başına iktidara geleceği 1965 seçimlerine kadar iş başında kalmıştır.

1960'lı yıllar daha önceki dönemlerde bazı yazarlara göre CHP ve CHP karşıtı olanlar şeklinde birbirinden ayrılıp karşıt konumlanan ve siyasi ve ideolojik repertuarları açısından konsolide olmamış siyasi kadroların yeni bir yapılanma sürecine doğru hızla ilerlemesine ve Türkiye siyasetinin tarihinde ilk defa sağına ve soluna ayrılmaya ve bu ayrışma üzerinden giderek sokak siyasetini ve radikalleşme eğilimlerini de içeren bir yörüngeye girmesine tanıklık edecektir.

**Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:**

Ümit Özdağ, Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri- 27 Mayıs İhtilali, Boyut Yayınları, İstanbul, 2004.

Muzaffer Ayhan Kara, Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu: Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.

Kemal H. Karpat, Türk Siyasi Tarihi, Siyasal Sistemin Evrimi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.